

En nydyrkers livsgjærning

IVAR HOGNESTAD

Mykje hardt arbeid og slit skjuler seg bak dagens bilde av Jærens grøderike jordbrukslandskap. Historia om jærjordbruket er også historia om nydyrkarane sitt pågangsmot og iherdige innsats. Gardbrukar Ole Jakobsen Indrebø og kona Raket Marie var to av desse slitarane som rydda nytt land med eigne krefter og enkle reiskapar. Ei imponerende historie om desse to og tida dei levde i, blir formidla gjennom oldebarnet Ivar Hognestad sin presentasjon av historia som stod på trykk i Stavanger Aftenblad 3. juni 1919.

EIN AVISARTIKKEL FRÅ 1919

Eg har i grunnen aldri vore veldig opptatt av slekt, slektsgranskning og koss me egentlig er forma til i denne verda. Mor derimot, kan mangt og mykje om slekt – og har mange gode minne frå oppveksten på Garborg. Det var ein oppvekst prega av lange dagar med gardsarbeid, inkludert viktige innesysler som synging av klede, strikking, matlaging, safting og sylting. Alt var sjølv laga og alt blei utnytta. Skule og leksearbeid hadde alltid høg prioritet.

Noko av det eg fekk av ho for lenge sidan, var ein kopi av ein gamal artikkel som sto på trykk i Stavanger Aftenblad om min oldefar og mi oldemor; «En nydyrkers livsgjerning». Ein haustdag i fjor fann eg denne fram igjen og las den fasinerande historia om gardbrukar Ole Jakobsen Indrebø og hustrua Rakel Marie. Stavanger Aftenblad har gjort ein fabelaktig jobb og digitalisert sitt historiske arkiv, og visst fann eg artikkelen igjen der – den sto på trykk tysdag 3. juni 1919.

Det er ei flott historie og eit godt vitnesbyrd om det harde livet nybyggjarane på Jæren hadde på denne tida.

Ein av tinga mor huskar, er at mor hennar (mi mormor) fortalde om når oldefar for ein gongs skyld var heime på dagtid med ungar og hustru. Det hende visstnok bare på søndag føremiddag. Då las han høgt enten frå bibelen eller så fann han fram boka «For hjemmet og ungdommen». Her las han mellom anna om «omgang i det gode selskab», «hvordan en herre skal sette seg» og «hvordan aflegge og mottage visiter» for dei yngste i familien.

Boka «For Hjemmet og Ungdommen», som Ole Indrebø las frå, blir oppbevart hos etterkomarane hans.
Foto: Ivar Hognestad.

I dag er historia om deira liv og gjerning ei historie som fleire, inkludert dagens yngre, bør lesa. Derfor har eg, med kyndig rettleiing frå mor, modernisert teksten og rettskrivinga frå 1919 litt, til meir lesarvenleg norsk, med håp om at fleire skal få del i historia om desse kvardagsheltane – som på sitt ukuelige vis var med og forma det Jæren me har i dag.

EIN NYDYRKERS LIVSGJERNING

Gårdbruker Ole Jakobsen Indrebø var en av de iherdige nydyrkingmenn, som det finnes adskillige av hist og her utover på Jæren, og som ved hjelp av små økonomiske midler bygget seg hus og ryddet seg gård i ødemarken – der hvor det før ikke var satt spade i jorden for nydyrking. Å omtale denne mannen og hans

livsgjerning nærmere vil derfor gi et godt bilde av livskårene til nybyggere på den tiden.

Han ble født 7. september 1853 på Årdal i Nærbø herred. Årdal var da en husmannsplass under Opstad. Hans bestefar Henrik Larsen Aardal hadde fra først av bygslet og anlagt eiendommen. Bruket var så stort at det allerede til Henriks sønner ble delt i 2 halvdel. Begge er for lenge siden innkjøpt til selveiendommer. Bestefaren var nok en av de gamle, sterke og seige. Han oppnådde høy alder. Han var krigsveteran fra krigen med Sverige i 1814 og mottok derfor i sine siste år en pensjon fra Staten på 100 kroner årlig.

Ole Indrebø ble av foreldrene oppdratt til nøysomhet, arbeidsomhet og hardførhet – som alminnelig skikk var på landet i den tid.

Han ble herdet i barneårene til å tåle strenge kår og ble tidlig opplært til jordbruksarbeid. Han fortalte selv blant annet at han ikke kunne minnes å ha gått tørr på føttene før han ble så voksen at han selv kunne kjøpe skotøy. Om sommeren gikk han for det meste barbeint. Et par år før konfirmasjonen var han gjeter og arbeidsgutt hos sin morbror på Ueland. Allerede da ble han betrodd det viktige arbeidet å så kornet på åkeren. Han hadde lagt merke til at morbroren sådde så tykt at åkeren la seg ned og for tidlig ned. Ole sådde tynnere og oppnådde bedre resultat.

Han ble konfirmert høsten 1868 og var deretter i 6 år tjenestedreng på gården Opstad. Lønningen begynte med 44 kroner pluss litt undertøy o.l. i året, senere steg dette til 50 kroner årlig. For arbeid på gårdene i bygden var daglønnen fra kroner 0,40 og opptil 0,60 pluss

kost. Da Jærbanen ble anlagt bortimot 1880-årene fikk mange bygdefolk arbeid her, dermed steg arbeids- og tjenerløningene adskillig. Tjenerlønnen kom opp i 120 kroner pr år og unntakelsesvis mer. En tid etter begynte Ole som «panne-former» på Opstad Teglværk. Dette var sesongarbeid, særlig vår og sommer. Betalingen her var 2 kroner og opptil 2,50 kroner pr 1000 panner (taksten). Normalt formet en mann fra 1000 til 1200 pr dag. Han arbeidet heretter i ca. 20 år ved teglverket ved siden av sitt øvrige arbeide.

Ole ble 1. mai 1884 gift med Rakel Marie Rasmusdatter Risa. Han kjøpte samme år en liten eiendom på Gausland for 1300 kroner (kun den faste eiendom), nemlig plassen Skoreberget. Hans hovedsakelige livsgjerning ble heretter nydyrking. Men i likhet med mange andre mindre gårdbrukere som kun har liten eller ingen driftskapital, måtte han gå i lønnet arbeide hos andre for å greie utgiftene. Ole ville arbeide seg fremover. Han var stor, sunn og sterk – og han brukte også kreftene. Han fortsatte med arbeidet på teglverket, og ved siden av arbeidet og slet han sent og tidlig på eiendommen sin. Det forøvrigte daglige stell og arbeide på gården utførte hans hustru.

Det er flere kilometer fra Skoreberget til Opstad teglværk – en tung, besværlig gang over bratte, høye bakker og uveisomme heier og myrstrekninger. Arbeidet begynte kl. 06 om morgenen og sluttet 19.30 om kvelden. Bare den lange, tunge vegen til og fra teglverket var litt av et dagsverk. Hans arbeide på gården måtte da bli utover i de sene kveldstimer og til dels utover natten. Skoreberget var så fylt av fjell

Kart: Kartverket, Norges geografiske opmaaling 1892, revidert 1902, rektangelkart 6B Jæren: Rogaland, utsnitt.

og stein at det var liten fremtid for nydyrking. Selv her klarte han å nydyrke ca. 3 mål jord. Verken Ole eller hans hustru arvet noe nevneverdig fra hjemmet. Deres driftskapital var utelukkende en frukt av deres personlig arbeide; strev, slit, nøysomhet og sparsommelighet gjennom mange års arbeide hos andre. De hadde til sammen spart opp bortimot kr. 1000,- da de begynte på Skoreberget. De kom i forholdsvis stor gjeld, men fikk kausjonister og lån i sparebanken.

Jærens sydøstlige del, før fjellnaturen begynner, ligger meget høyere enn bygdene nedenfor, som en sammenhengende høydestrekning visstnok milevis i utstrekning. Viddene her oppe er nesten udyrket, men det er forholdsvis lite som ikke er dyrkbart. Det er heiestrekninger, lyngmarker, vekslende med store torvmyrer og myrlemdt jord. Her oppe er vakre platåer, storartet utsikt over land og og hav og fri natur. Innerst på disse vidder ligger det vakre platået Skjæret, som med tilliggende torvmyrer utgjør flere tusen mål jord. Sør fra dette med Mosvann mellom, raker den kjente utsiktshøyden «Synesvarden» opp 348 meter over havet.

Det var en del av dette uveisomme, forholdsvis ville strøk, som Ole hadde passert til og fra Teglverket. Inn-til de siste år har ingen anlagt vei ført hit, og det har vært et ubebodd og lite tilgjengelig strøk. Ødemarken hadde ikke oppnådd å avskrekke Oles mot og energi. Tvert imot hadde nok heienes store, udyrkede vidder lokket hans dype interesse for nydyrking. Her var plass til å ta fatt på «opptakspaden» og forvandle ødemarken til vakre åkrer og enger. Her ville han anlegge en ny gård til sitt fremtidshjem. Selvfølgelig var de øko-

nomiske hensyn med å bestemme, fordi her i utkanten langt fra bygden og veier var billigst jord å få kjøpt.

Vest av Løgesten (143 m.o.h.), kjøpte han et utmarkstykk på ca 70 mål av en oppsitter på gården Bø for ca. 500 kroner. På lyngheien her satte han opp en liten, enkel bygning (lignende de gamle husmannshus) med stue, kjøkken, løe og fjøs i en bygning og en lengde. Fjøset hadde kun plass til en ku. Så solgte han Skoreberget for kroner 1550 og flyttet til sin nye gård påsken i 1891. Han hadde altså vært 6 år på Skoreberget. Han hadde avansert litt økonomisk denne perioden, men det hadde ikke gått med «jobbeskritt». Selve flyttingen foregikk til fots, opp bakkene og over heien. Konen bar det minste ½ år gamle barnet i armene, mannen bar vuggen med det nest minste barnet på ryggen, de 2 eldste kunne gå selv.

Våningshuset frå gardssida i 2017. Dagens eigar, Jostein Indrebø, har sett i stand bygningane i tunet.
Foto: Therese Espeland, Jærmuseet.

De ga sin nye eiendom navnet Indrebø. Her var det ikke tidligere satt spade i jorden for dyrking, så det var intet å leve av verken for mennesker eller dyr. Det var flere kilometer til forbindelsene nede i bygden og ankomst til eiendommen var ytterst tungvint over de bratte bakkene og uveisomme utmarkene. Mangelen på skikkelig kjørevei til gården la sterkt beslag på Oles visstnok store krefter. Han hadde de første årene ikke hest på Indrebø. Han begynte med en ku og 4 sauer (på Storeberget hadde han hatt 1 hest, 2 kyr og noen sauer). Det var da som oftest at Ole måtte være hest selv. Det var ofte tunge tak. En vinter dro han derfor trematerialer på en slede fra Nærbø stasjon. I de store snøfonner i bakkene ble det for tungt, og han måtte la sleden stå til neste dag. En annen gang bar han på ryggen en sekk på 100 kilo med rug oppover utmarkene og helt hjem. Høy til vinterfôr til dyrene slo han langt borte fra gården – helt på Ueland. Her fikk han leie slått i mange år, selvfølgelig på steder som eieren fant lite regningsvarende å slå selv.

Mannen arbeidet fortsatt på Teglvirket og var i tillegg på annet forskjellig arbeid andre steder. Han var flere somre ute på slått for 6–8 kroner pluss kost pr uke. Han var på nydyrking hos andre. Blant andre steder dyrket han en liten eiendom på 5–6 mål for en mann ved Nærbø stasjon. Her arbeidet han på akkord (8–10 øre pr favn). Med en aldri sviaktende iver og utholdenhet stod han på. Tidlig og sent, på alle årstider når han hadde tid og anledning, brukte han sine krefter på nydyrking og kultivering av jorda. Jorden er seig på viddene der oppe til å dyrke. Det forekommer mye

sener, mose, seig gresstorv, ofte med brenntorv under. Slik jord er ikke snar til å råtne, smuldre opp og få liv i. Verken maskin- eller motorkraft sparte på dyrkerens krefter. Han hadde kun de alminnelige redskaper som kan håndteres av en mann tilgjengelig i driften, slik som spade, hakke, spett og støtte – samt fenghette og sprengstoff. Hele kraften for øvrig måtte jorddyrkerne selv prestere. I den første tiden, da han ikke hadde hest, dro han selv steiner bort fra nydyrkingen på slede. Det var ikke sjelden at han drev på med nydyrkingen utover natten. En pen sommerdag (lørdag) stod han som sedvanlig på jordet etter han kom hjem fra teglvirket. I sin iver sanset han ikke at natten gikk over til søndag. Kona måtte stå opp av sengen midt på natten (kvart på ett) og rope han inn fra arbeidet.

Han økte år etter år forholdsvis hurtig sitt dyrkede areal, og avlingen ble etter hvert større og større. Eiendommens inngjerding (med steingarder) kunne kun foregå i etterkant og ble hovedsakelig utført av mannen uten innleiet hjelp. Fra utmarkene rundt om kom fremmede dyr inn på eiendommen og forvoldte skade. I starten gikk det med mye tid for å passe eiendommen for fremmede og egne dyr.

Endelig ble det anlagt vei fra Opstad og oppover utmarken like inn til grensen av hans eiendom. En ganske god, rodelagt bygdevei. Det ble nå god adkomst til gården. Han skaffet seg hest, som medførte at så vel nydyrking og annet arbeid på gården gikk lettere og raskere frem.

Han måtte stadig arbeide på flere steder og kjempe seg hardt frem. Foruten alt dette arbeidet tok han et år

Ole Jakobsen Indrebø og kona Rakel Marie Rasmusdatter Risa med alle sju barna. Frå venstre framme: Rasmus, Ole, Maria, Rakel Marie og Olina. Bak frå venstre: Grete, Marta, Jakob og Rakel. Eldste datter Grete var fødd i 1885, den yngste, Maria var fødd i 1896. Foto: i privat eige.

i tillegg forpaktning av naboeiendommen Spogerholen. Her var ikke åkeren pløyd for høsten. For å bli ferdig tidnok måtte han sløyfe pløying og kun horve over åkeren med labbehov. Det ble allikevel ikke så verst av-

ling. Han gikk fortsatt i arbeid på teglvirket, anla jorden i våronnen hos seg selv og på Spogerholen, var på slått på Opstad på sommeren, slo leieslått på Ueland samt på Indrebø og Spogerholen. De lange sommerdagene

rakk dog ikke til å få utført alt dette, så slåtten hjemme og på Spogerholen foregikk hovedsakelig på natten.

Foruten de 4 barna som var med på flyttingen fra Skoreberget, var det på Indrebø kommet 3 barn til. De var da en familie på 9 mennesker til sammen. Hustruen kunne ha mer enn nok strev med barneflokken og stell av huset. En småbrukers hustru, hvor de økonomiske midler er små, arbeider ofte som en arbeidskar på gården – og det spørres ikke om det er mann- eller kvinnearbeid hun utfører. Oles hustru kan av egen erfaring fortelle om et slikt arbeidsliv.

Etter hvert som barna vokste til og ble arbeidsnyttige, var det andre, ikke hjemmet, som fikk utnytte deres arbeidskraft. De tok ut i tjeneste eller så arbeidet de hos andre for at husholdningen hjemme skulle bli lettere.

I 1906 kjøpte han et tilstøtende utmarksområde på over 50 mål av en oppsitter på Bø for 400 kroner. Hele eiendommen ble dermed på over 120 mål. Det lille, enkle hus som han begynte med på «den øde hei» hadde lenge vært for lite for gårdens avling. Kornet stod derfor utenfor løen i «stakker». Markens grøde på Indrebø var nå ikke lyng og usselt gress, men vektig korn, poteter, rotfrukter og grønnsaker osv. – samt godt høy. Åkrene og engene stod nå i store, velordnede teiger og inngjerdede rettlinjede hager. Det var oppdyrket i alt 30 mål jord og arbeidet var godt utført. Over det hele var grøfter med 6 meters mellomrom og alle store steiner var brutt opp eller sprengt vekk. Det hele er steinfritt slik at maskinene kan kjøres uhindret. Det dyrkede er i god hevd og ugresset holdt nede. Gjerdene for innmark og utmark er i god stand og til dels «smalefri».

Det første huset hadde lenge vore for lite til familien med sju barn. Rundt 1913 bygde Ole Indrebø nytt våningshus og uthus. Foto: i privat eige.

For endelig å bringe bebyggelsen i harmoni med den dyrkede jord oppførte han for ca 6 år siden nye, og fullt moderne og anselige uthus og våningshus. De nye hus ligger pent til like ved den «rodelagte» veien; våningshuset foran og løen med fjøs litt bakenfor. Det er sementert gjødselkum og gjødselkjeller under fjøs og løe – samt oppkjørsel til løen. Maskinene har gjort sitt inntog på den moderne gården og elektrisk lys og kraft har kommet oppover forbi Opstad og er på vei til gården.

Den nye gården Indrebø blinker i sommersolen, frodige åkrer og enger bølger omkring. Det er tryllet frem en vakker gård på heien – der hvor det før kun var ødemark.

I 1902 fikk han av det offentlige et «premielån» på

Tunet på Indrebø i dag. Jorda er forpakta bort og bygningane blir nytta til fritidsformål. Foto: Therese Espeland, Jærmuseet.

100 kroner for nydyrking av ca 4 mål jord. Høsten 1918 bevilgedes han 265 kroner av Statens dyrkingsbidrag for framtidig oppdyrking av ca 3 mål.

Jo mer man kan tenke seg inn i de vanskelige forhold som Ole Indrebø har arbeidet seg frem under, og ikke minst å oppnå et så stort resultat, jo høyere vurderer man han og hans heltebedrift. Han var en nydyrkingens helt. Selv la han vekt på, når han talte om sin nydyrking på Indrebø, at han alene hadde snudd hver torv. Hele nydyrkingen var altså hans personlige verk.

En av sønnene hans har bodd hjemme de siste årene og deltatt i drift av gården. Ole selv kunne i de senere år ta det roligere. Han sluttet å gå på arbeid

hos andre, men hjemme var han like virksom. Den 65-årige iherdige nydyrker ble sett sist høst i ferd med å bryte jord som i sin ungdom. Han var rask og arbeidsfær. Det var derfor ganske uventet at man fikk høre at han var avgått med døden. Han døde plutselig av hjertelammelse i slutten av oktober.

Ole Indrebø var en stillferdig og sympatisk mann. Hans ettermæle i bygden er det beste. Han og hans hustru har gitt seg selv det best talende ettermæle i deres nøysomme og oppbyggende arbeidsliv. I gården Indrebø har de selv reist seg et imponerende, varig monument over deres store livsgjerning.

GAARDBRUKER T. L.